

Danny Beckers

Universiteit Nijmegen, Mathematisch Instituut
Postbus 9010, 6500 GL Nijmegen
dbeckers@sci.kun.nl

Oud Archief

De sensatie een oud tijdschrift of een oude brief op te slaan kennen de meesten van ons wel. ‘Deden ze dat toen zo? Maakten ze zich daar toen druk over?’ En dan realiseren we ons dat onze hedendaagse gewoontes ook maar toevallig zijn. Danny Beckers, aio in de geschiedenis van de wiskunde aan de KUN, zal in deze rubriek geregeld een titelblad, een mooi plaatje, een raar symbool of een bizarre ruzie uit de geschiedenis van het Wiskundig Genootschap aangrijpen terwille van de historische verlustiging.

In 1663 verscheen het hier afgebeelde pamflet *De Bril voor de belachelijke Amsterdamse geometristen*. Het werd los verkocht in de straten van Amsterdam, en verscheen als aanhangsel van het eerste lesboek van de auteur: Cornelis van Leeuwen. Van Leeuwen had zich kort tevoren in Amsterdam gevestigd als rekenmeester en probeerde met zijn publicaties de aandacht van potentiële leerlingen op zich te vestigen. De concurrentie was serieus: enerzijds was daar Klaas Gietermaker (1621–ca. 1677), de examinerator van de stuurlieden van de V.O.C. — een van de hoogste ambten die je indertijd als wiskundige kon bereiken; anderzijds was er de grijze en uiterst devote Christiaan Anhaltin (1603–ca. 1676) die zich met zijn boeken over architectuur en navigatie een zeer respectabele positie had verworven als wiskundige. Een dergelijke reputatie garandeerde een stabiele toevloed van leerlingen. Naast deze twee ‘groten’ waren er een aantal nieuwkomers die allemaal uit dezelfde vijver leerlingen trachtten te vissen.

Van Leeuwen valt ze allemaal aan in zijn pamflet: ze zouden hun vak niet verstaan, en pronken met stellingen en constructies die helemaal niet door henzelf bedacht waren. Dat laatste sloeg op een andere vorm van reclame, namelijk het aanplakbiljet dat poten-

tiële leerlingen aanmoedigde een probleem op te lossen. Als ze er niet uitkwamen konden ze de oplossing tegen gepaste betaling bij de auteur komen leren.

De mensen die Van Leeuwen in zijn pamflet bespote reageerden allemaal weer met pamfletten — blijkbaar waren ze benauwd dat het Amsterdamse publiek de aantijgingen van Van Leeuwen serieus zou nemen, en trachtten ze hem snel de wind uit de zeilen te nemen. Tenslotte waren ze voor hun inkomsten totaal afhankelijk van hun leerlingen. In die pamfletten werd Van Leeuwen belasterd, maar een aantal auteurs maakte direct van de gelegenheid gebruik om ook andere collega’s onder vuur te nemen. Dit leidde tot een uiterst vermakelijke serie pamfletten waarin de diverse Amsterdamse rekenmeesters elkaar voor rotte vis uitmaakten, maar waarin we tevens leren dat zij elkaar geregeld opzochten om wiskundige vraagstukken in een soort wedstrijdverband op te lossen of gewoon elkaanders kundigheid in te kunnen schatten.

Eveneens komt uit de pamflettenreeks een aardig beeld naar voren van het soort wiskunde waar de Amsterdamse rekenmeesters zich mee bezig hielden. Dat was hoofdzakelijk de wiskunde die nodig was om navigator, landmeter of wijnroeier te kunnen worden. De bewijzen en constructies — waaronder een paar aardige — leken voornamelijk te dienen om het vernuft van de concurrentie te kunnen meten.

De onderlinge ergernis tussen de rekenmeesters liep hoog op in 1663. Mogelijk dat de concurrentie heel hevig was in die periode. Zelfs de zo bedaarde en gerespecteerde Anhaltin, die te pas en te onpas bijbelcitatoren door zijn werk strooide, viel in zijn traktaat ter verdediging tegen de beschuldigingen die jegens zijn persoon waren gemaakt een moment uit zijn rol:

“Als het wederom gebeurt my te lasteren, soosal ick haer niet ontsien meer soodanige dwaesen en sotten tegelyck met malkanderen in eenen Mortier steecken en stooten die te samen tot stof! Ick sal Van Leeuwen een oog uytsteken en den opgeblaesen Leeuw de voeten voor en agter afkappen, also dat hy syn levedaghe de smert en lyden voelen sal.”

Uiteraard wist ook Anhaltin wel waarvoor hij zijn verweer schreef: hij eindigde zijn pamflet met een vriendelijke woord tot de lezer, en benadrukte nog eens dat eenieder zijn kinderen bij hem kon laten opvoeden! ☞

Literatuur

Fred van der Blij, ‘Uit een School-boeck der wynroeyeryen met aenhangh genaemt den Bril, voor de Amsterdamse belachelijcke geometristen’ in: *Euclides* 24 (1948/49), pp. 65–78.

